

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za komparativnu književnost

Diplomski studij

Kalevala kao utjecaj na djela J. R. R.
Tolkiena

Diplomski rad

Studentica: Tihana Filipčić

Mentor: dr. sc. Zoran Kravar, red. prof.

Zagreb, rujan 2013.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	2
2. <i>KALEVALA</i>	
2. 1. <i>KALEVALA</i> KAO FILOLOŠKA ZAGONETKA.....	4
2. 2. LÖNNROTOV POTHVAT KAO NADAHNUĆE J.R.R. TOLKIENU.....	7
3. <i>KALEVALA I SILMARILLION</i>	
3. 1. LEGENDA O KULLERVU I <i>HÚRINOVA DJECA</i>	11
3. 2. LEGENDA O SAMPU I PRIPOVIJEST O SILMARILIMA.....	15
4. JEZIK	
4. 1. JEZIK I MITOLOGIJA.....	17
4. 2. FINSKI JEZIK I <i>QUENYA</i>	19
4. 3. IMENA.....	22
4. 4. GLAZBA, POEZIJA, PJESMA.....	25
5. RELIGIJA I MITOLOGIJA	27
6. ZAKLJUČAK.....	32
7. LITERATURA	
7. 1. PRIMARNA.....	34
7. 2. SEKUNDARNA.....	34

1. UVOD

John Ronald Reuel Tolkien (1892.-1973.) jedan je od najpoznatijih književnih autora u popularnoj kulturi našeg vremena, zahvaljujući svojim bezvremenskim djelima u žanru epske fantastike, kao i njihovim adaptacijama u drugim umjetnostima, posebice filmskoj. Najpoznatiji je po djelima *Hobit* (1937.) i *Gospodar prstenova* (1954.-1955.), a rjeđe se spominje kao autor posthumno objavljene, nedovršene zbirke pripovijesti *Silmarillion* (1977.), u kojoj se krije njegova prvotna zamisao fantastičnoga sekundarnog svijeta i njemu pripadajuće, zadivljujuće bogate mitologije, koju je posvetio svojoj rodnoj zemlji, Engleskoj.

Namjera ovoga rada je pokazati kako je Tolkien, strastveni filolog, ljubitelj i poznavatelj drevnih sjevernoeuropskih jezika i mitova, potaknut svojom neobičnom vještinom sastavljanja izmišljenih umjetničkih jezika (namijenjenih pisanju poezije i vježbanju lingvističke vještine više nego komunikaciji), stvorio svoje životno djelo – obimnu fantastičnu pripovijest o sekundarnome svijetu Arde od njegova nastanka do vremena kada se njegova povijest pretapa u europsku, te kako je pritom na njega utjecao rad Eliasa Lönnrota, finskog liječnika i sakupljača narodnih pjesama, sastavljača spjeva *Kalevala*, finskog nacionalnog epa. Taj je utjecaj prisutan prvenstveno u pripovijestima iz *Silmarilliona*, posebno u onoj *O Túrinu Turambaru*, jednoj od najznačajnijih, objavljenoj i samostalno u proširenome obliku pod naslovom *Húrinova djeca* (2007.), te će se u skladu s time ovaj rad u prvome redu baviti navedenim djelima, dok će se druge pripovijesti smještene u isti sekundarni svijet (*Hobit*, *Gospodar prstenova*) povremeno spominjati.

Srodnost *Kalevale* i Tolkienovih pripovijesti vidljiva je na razini sadržaja, forme te početne namjere. U pogledu sadržaja, prvenstveno se radi o sličnosti osnovne radnje, likova i glavnih motiva, kao i prevladavajućeg tona između legende o tragičnom junaku Kullervu iz *Kalevale* i pripovijesti *O Túrinu Turambaru*, odnosno *Húrinova djeca*, kao i između cjeline o Sampu iz istoga spjeva i pripovijesti o Silmarilima. U formalnome smislu, njihova sličnost proizlazi iz prvotnih zamisli dvojice autora i specifičnih okolnosti njihova nastanka, koje su rezultirale činjenicom da su oba djela (prvo slučajno, a drugo namjerno) zbirke raznovrsnih i međusobno relativno nepovezanih tekstova o životu

drevnih naroda, koji su naknadnom intervencijom uređeni i povezani u cjelovita književna djela. U oba slučaja namjera autora bila je stvaranje mitologije za svoj narod, bilo na temelju njegove autentične, bilo umjetnički stvorene ostavštine.

U ovome radu posebna pozornost će se posvetiti analizi pojma jezika i njegova značenja u Tolkienovu radu: prvo u smislu izmišljenih jezika kao poticaja za stvaranje mitologije, na temelju koje su potom nastala njegova književna djela, zatim u smislu utjecaja finskog jezika kao jedne od glavnih komponenti u stvaranju drevnog vilenjačkog jezika *Quenye*, te naposljetku u smislu jezika kao nositelja posebne vrste značenja i izvora duhovne moći, što se manifestira u raznim zazivanjima, molitvama, kletvama, pjesmama i osobnim imenima u *Kalevali*, kao i u navedenim Tolkienovim djelima. Usto će se ukazati na sličnost promatranih djela u kozmogonijskome i svjetonazorskome smislu, budući da je kod obojice autora prisutna neobična mješavina pretkršćanskih i kršćanskih motiva, i u tome kontekstu će se pobliže analizirati pojedini motivi koji se opetovano ponavljaju na značajnim mjestima u *Kalevali*, kao i u Tolkienovim pripovijestima, kao nositelji posebnoga, simboličkog značenja.

1. KALEVALA

2. 1. KALEVALA KAO FILOLOŠKA ZAGONETKA

Kalevala je po svome nastanku vrlo osobito djelo, naime, ona nije jedan cjeloviti umjetnički tekst s jedinstvenom radnjom, zapisan u gotovom obliku, već zbirka naknadno povezanih narodnih pjesama ili runa, koje su generacijama sakupljali i pjevali pjevači runa u sjeverozapadnoj Finskoj i dijelovima ruske provincije Arhangelsk u kojima se govorio karelijski jezik. Te je pjesme u trohejskome tetrametru, danas poznatome kao kalevalski metar, zapisao i uredio liječnik Elias Lönnrot (1802.-1884.), te načinio od međusobno nepovezanih ciklusa smislenu cjelinu od 32 pjevanja, prvi puta objavljenu 28. veljače 1835. godine pod naslovom *Kalevala ili stare pjesme iz Karelije o davnim vremenima finskoga naroda*, te proširenu na 50 pjevanja i drugi puta izdanu 1849. godine.¹

Kao što navodi Slavko Peleh, Lönnrot je započeo svoj pothvat prikupljanjem runa o pojedinim junacima (Väinämöinen, Lemminkäinen) te svatovskih runa, no promijenio je plan svoga rada nakon susreta s pjevačima runa Ontreijem Malinenom i Vaasilom Kieleväinonom u Bjelomorskoj Kareliji, zauzevši slobodniji pristup strukturi zbirke, poput samih pjevača koji su, služeći se svojim epskim registrima, kombinirali stihove na različite načine. Značajan je bio i njegov susret s pjevačem runa Arhippom Perttunenom u mjestu Latvajärvi. Njegovo prvo epsko djelo, *Zbirka runa o Väinämöinen*, objavljeno je posthumno pod naslovom *Prakalevala*.²

U prvim stihovima *Kalevale*, Lönnrot opisuje tradicionalni način pjevanja runa uz zvukove kantela, s pjevačima koji su sjedili u paru držeći se za ruke.

*Nek je nama stisak čvrsti,
nek se nama spletu prsti,
i pjevajmo pjesme stare*

---

¹ Usp. Peleh, Slavko, *Pogovor*, u Lönnrot, Elias, *Kalevala*, preveo Slavko Peleh, Čvor, Bjelovar, 2006. i Branch, Michael: *Kalevala: from myth to symbol*, dostupno na Internet stranici: <http://www.stavacademy.co.uk/mimir/kalevala.htm>

² Peleh, Slavko, *Pogovor*, u Lönnrot, Elias, *Kalevala*, preveo Slavko Peleh, Čvor, Bjelovar, 2006, str. 487.-488.

na načine običajne³

Peleh to objašnjava ovako: Prvi (glavni) pjevač svome je supjevaču recitirao stih po stih neke pjesme, a drugi (pomoćni) pjevač je ponavljao stihove i tako ih pamtio. Sjedili su jedan do drugoga (sa strane ili sučelice) tako da su im se koljena dodirivala, te se lagano njihali, a njihovo je pjevanje pratilo nazočno slušateljstvo.⁴

Kao što je Lönnrot napisao u predgovoru novoj *Kalevali* (1949.), same rune nastale su u vrijeme dok je ruski dio Karelije bio dijelom permske trgovačke zajednice (IX. Ili X. stoljeće), a držao je da su najstarije one kozmogonijske i one o Sampu, da su nešto mlađe one o Väinämöinen i Joukahainen, još mlađe one o Lemminkäinen i Kullervu, zatim slijede svatovske rune, dok je najmlađa ona o Väinämöinenovu sudu (L. pjevanje), no i ona je starija od 500 godina. Prema tome, rune su nastale između 850. i 1350. godine.⁵

U prostornome smislu, navodi Peleh, rune potječu iz krajeva na jugozapadnim obalama Bijeloga mora, u okolici jezerâ Voikojärvi, Onega i Ladoga, na prostoru između Bijeloga mora i Oneškoga zaljeva s jedne i Finskoga zaljeva s druge strane, posebice u mjestima Vuokkiniemi, Repola i Himola, te na finskom teritoriju zapadno od Ladoškoga jezera i zapadnom obalom sve do Ingrije. Po Lönnrotovu mišljenju, to usmeno naslijeđe sačuvala su fimska plemena na području današnje ruske Karelije, koja potječu od drevnog, bogatog i moćnog permskog stanovništva.⁶ Uz permsko naslijeđe, prema Pelehu, drugi su važni razlozi zbog kojih su se epske pjesme i finske rune na spomenutim područjima sačuvale više nego drugdje: patrijarhalna zatvorenost zajednica te činjenica da su na tom prostoru živjela dva naroda (Finci i Rusi), što je imalo za posljedicu nadmetanje između finskih i ruskih pjevača, od kojih su neki znali oba jezika i međusobno preuzimali stihove, teme, događaje, pa i veće dijelove pjesama.⁷

U *Kalevali* se svakodnevni život isprepliće s mitovima i legendama. Glavni su likovi trojica junaka: *stari vrli* Väinämöinen (šaman, čarobnjak, božansko biće), *majstor mijeha* (kovač) Ilmarinen i *lakoumni* Lemminkäinen, potomci mitskoga finskog praoca Kaleve, koji žive u Kalevali, zemlji junaka, i u sukobu su s narodom susjedne Pohjole (Sjeverne

---

³ Lönnrot, Elias, *Kalevala*, preveo Slavko Peleh, Čvor, Bjelovar, 2006, str. 10.

⁴ Lönnrot, Elias, nav. djelo, str. 10. (Pelehova napomena uz 21. stih)

⁵ Peleh, Slavko, nav. djelo, str. 489.

⁶ Isto, str. 489.-490.

⁷ Isto, str. 491.

zemlje), kojim vlada zla čarobnica Louhi. Ilmarinen prosi djevojku u Pohjoli i kako bi se mogao oženiti njome, mora iskovati Sampo, čarobni mlin koji donosi vječno bogatstvo. Upravo uz njegovu svadbenu svečanost vezana je središnja i najveća cjelina pjesama (pjevanja 20.-25.).⁸ Posebne cjeline čine i pjevanja o otmici Sampa (39.-43.) te o tragičnom junaku Kullervu (31.-36.), koja su imala posebno značajan utjecaj na Tolkienov *Silmarillion* i stoga će se posebno analizirati u ovome radu.

---

⁸ Peleh, Slavko, nav. djelo, str. 492.

2. 2. LÖNNROTOV POTHVAT KAO NADAHNUĆE J. R. R. TOLKIENU

Kao što navodi profesor Michael Branch sa Sveučilišta u Londonu, Elias Lönnrot pripadao je grupi mladih finskih rodoljuba vođenih idejama bliskima onima njemačkog filozofa J. G. Herdera (1744.-1803.), prema kojima narod može postojati samo ako posjeduje jasno određen kulturni identitet, utemeljen na jeziku i usmenoj književnosti običnih ljudi. Velik je utjecaj na njih imao i povjesničar H. G. Porthan (1739.-1804.), profesor na Akademiji u Turkuu, koji je prenosio slične ideje svojim studentima. Krajem 18. stoljeća, vrlo malo obrazovanih Finaca je razumjelo vlastiti jezik, a ulaskom u Rusko Carstvo 1809. potreba za očuvanjem nacionalnog identiteta postala je još izraženijom.⁹ U Finskoj je službeni jezik administracije i obrazovanja bio švedski, sve do 1863. kada je zahvaljujući trudu osviještenih mladih intelektualaca finski postao drugim službenim jezikom.¹⁰

Peleh navodi da je temeljito sakupljanje finskih narodnih pjesama (runa) započeo upravo Porthan, te ih objavio 1766. i 1778. godine pod naslovom *De Poesi Fennica*. Pod njegovim je utjecajem župnik Christfrid Ganander (1741.-1790.) prikupljao mitove i narodne pjesme, a njegovo je djelo *Mythologia Fennica*, objavljeno 1789., nadahnulo Lönnrota u stvaranju *Kalevale*. Važan su doprinos pokretu dali i Carl Axel Gottlund (1796.-1875.) sa spjevom *Zvijezde Velikog medvjeda ili zabava za Fince* (1838.) te liječnik Zacharius Topelius stariji (1781.- 1831.), koji je od 1822. do 1831. objavio pet svezaka pod naslovom *Drevne rune i sadašnjosti bliže pjesme finskoga naroda*.¹¹

U okviru folklorističkog pokreta koji je u Zapadnoj Europi trajao u 19. i početkom 20. stoljeća, (ponovno) otkrivanje nacionalnih mitologija, proučavanje jezika i narodne baštine postaje predmetom interesa novih znanstvenih disciplina. Lönnrotova je namjera bila sačuvati od zaborava drevni finski narod i njegov jezik, kao i njegova sjećanja sačuvana u narodnim pjesmama ili runama.¹² Međutim, on nije imao samo ulogu sakupljača, već i urednika i koautora, budući da je sam morao odrediti redosljed raznolikih, često sasvim nepovezanih pjevanja i strukturu konačnoga djela, te upotpuniti

---

⁹ Branch, Michael: nav. djelo

¹⁰ Peleh, Slavko, nav. djelo, str. 485.

¹¹ Isto, str. 487.

¹² Petty, Anne C., *Identifying England's Lönnrot*, u "Tolkien Studies", Volume 1, 2004., str. 70.-71.

neizbježne praznine u cjelini koju je težio stvoriti. Tako je osnovna linija radnje o sukobljenim teritorijima Kalevale i Pohjole rezultat njegova kompilatorskog rada, a početni i završni stihovi spjeva njegovo su autorsko djelo, s ciljem simetričnog uokvirivanja raznovrsnog materijala.¹³ Objavljivanje *Kalevale* imalo je velik utjecaj na rastući nacionalni duh kako u Finskoj, tako i u ostatku Europe.

U pismu Miltonu Waldmanu iz 1951. godine, J. R. R. Tolkien je predstavio svoje djelo i prvotnu namjeru koja ga je potakla na književni rad, ideju o stvaranju autentične engleske mitologije. Objasnio je kako je, kao profesionalni filolog sa strastvenim zanimanjem za drevne jezike i mitologije, bajke i junačke legende, bio razočaran nedostatkom književnih djela tih vrsta u engleskoj književnosti: *I was from early days grieved by the poverty of my own beloved country: it had no stories of its own (bound up with its tongue and soil), not of the quality that I sought, and found (as an ingredient) in legends of other lands.*¹⁴ Također je iznio svoju prvotnu zamisao: [...] *once upon a time (my crest had long since fallen) I had a mind to make a body of more or less connected legend, ranging from the large and cosmogonic, to the level of romantic fairy-story – the larger founded on the lesser in contact with the earth, the lesser drawing splendour from the vast backcloths [...] I would draw some of the great tales in fullness, and leave many only placed in the scheme, and sketched. The cycles should be linked to a majestic whole, and yet leave scope for other minds and hands, wielding paint and music and drama.*¹⁵ Dakle, Tolkien je želio da se njegove pripovijesti doimaju kao odjeci drevnih i djelomično izgubljenih legendi, spjevova i povijesnih zapisa nepoznatih vilenjačkih i ljudskih autora, koji dosežu svoj puni smisao tek kao dijelovi cjeline, a i sam je stvarao „originale“, na koje povremeno upućuje u tekstu, što pripovijestima daje iznimnu stvarnost i dubinu. Tako je primjerice napisao aliterativnu poemu *Túrin, Húrinov sin i zmaj Glórund*, kasnije preimenovanu u *Húrinova djeca*, te *Spjev Leithian*, poemu u osmosložnim rimovanim kupletima, koja donosi legendu o Berenu i Luthien.¹⁶ Autor Tolkienove biografije Michael White navodi kako se Tolkien u početku pisanja

---

¹³ Petty, Anne C., nav. djelo, str. 72.-73.

¹⁴ *From a letter by J. R. R. Tolkien to Milton Waldman, 1951*, u Tolkien, J. R. R., *Silmarillion*, ur. Christopher Tolkien, Harper Collins, London 1999., str. XI.

¹⁵ Isto, str. XI.-XII.

¹⁶ Tolkien, Christopher, *Dodatak 1: Evolucija velikih pripovijesti*, u Tolkien, J. R. R., *Húrinova djeca*, ur. Christopher Tolkien, Algoritam, Zagreb, 2008., str. 199., 201.

Gospodara prstenova služilo *Silmarillionom* kao vodičem, te upućuje na dva primjera iz *Prstenove družine*: prvi je jedanaesto poglavlje prve knjige, *Nož u mraku*, u kojem Aragorn iznosi mnoštvo povijesnih detalja koji se temelje na postojećem dijelu *Silmarilliona*, a drugi Eärendilova pjesma koju Bilbo pjeva u prvome poglavlju druge knjige, a koja potječe od balade napisane prije više od 20 godina.¹⁷

Prvo Tolkienovo mitološki orijentirano djelo bila je pjesma *Putovanje Earendela Večernje zvijezde* iz 1914. godine, u kojoj prvi puta spominje moreplovca Earendela i Zapadnu zemlju, koja je kasnije u njegovome sekundarnom svijetu postala Valinor, nedostižna zemlja besmrtnih vilenjaka i anđeoskih bića.¹⁸ Christopher Tolkien u dodatku *Silmarillionu* navodi kako je njegov otac 1926. godine (dok je radio na *Spjevu Leithian*) napisao „Skicu mitologije“, namijenjenu R. W. Reynoldsu, svome učitelju iz Škole kralja Edwarda u Birminghamu, kako bi objasnio mitološku pozadinu poeme o Túrinu, sinopsis u sadašnjem vremenu i sažetom stilu: to je bio početak *Silmarilliona*.¹⁹ Na temelju „Skice“, Tolkien je 1930. godine napisao opsežnije djelo *Quenta Noldorinwa (Povijest Noldora)*, koje je smatrao sažetkom zamišljene pripovijesti. C. Tolkien ističe kako je u to vrijeme *Quenta* predstavljala čitav sekundarni svijet njegova oca, a ne povijest Prvoga doba kao u konačnoj cjelini, i završavala je velikom bitkom i konačnim porazom prvog *dark lord*²⁰ Morgotha, te je ostala jedini tekst *Silmarilliona* dovršen za njegova života. Nekoliko godina kasnije napisana je nova, dulja verzija rukopisa: *Quenta Silmarillion, Povijest Silmarila*, također zamišljena kao sažetak mitova i legendi, kao što je naveo i sam Tolkien:²¹ *Ovo je kratka povijest sročena iz mnogih starijih pripovijesti; jer sva građa koju sadrži u davnini se pripovijedala, a među Eldarima sa Zapada i danas se prenosi u drugim, iscrpnijim povijestima i pjesmama.*²²

Iako je *Silmarillion* Tolkienovo životno djelo, nakon čudesnog bljeska inspiracije kojim je nastao *Hobit* i slave koju je donio autoru, izdavači su od njega željeli samo i

---

¹⁷ White, Michael, *Tolkien – biografija*, V.B.Z., Zagreb 2006., str. 168.-169.

¹⁸ Isto, str. 82.

¹⁹ Isto, str. 202.

²⁰ U žanru epske fantastike, koji je utemeljio J.R.R. Tolkien, *dark lord* je naziv za tip lika, glavnog antagonista, usp. *The Encyclopedia of Fantasy*, ur. John Clute i John Grant, Orbit, London 1997., sub voce *dark lord*, str. 250.

²¹ Tolkien, Christopher, *Dodatak 1: Evolucija velikih pripovijesti*, u Tolkien, J. R. R., *Húrinova djeca*, ur. Christopher Tolkien, Algoritam, Zagreb, 2008., str. 202.-203.

²² Isto, str. 203.

jedino nastavak priče o hobitima. *Gospodar prstenova* započet je kao takav, no s vremenom se priča razvila u tolikoj mjeri da je postala dijelom prvotno zamišljene mitologije, koja je prijetila da će izmaknuti kontroli svojim obujmom i širinom. Naposljetku je Tolkien, poput Lönnrota, imao pred sobom obiman, raznolik, nepovezan materijal koji je trebalo usustaviti, no zbog rada na drugim djelima, *Silmarillion* je ostao nedovršen i nakon njegove smrti. Tako je uloga sakupljača i urednika pripala njegovu sinu Christopheru Tolkienu, a u strukturi objavljenog djela i u doslovnome je smislu ostvarena prvotna autorova namjera o fragmentarnoj, raznorodnoj, naknadno sakupljenoj povijesno-mitološkoj građi.

3. KALEVALA I SILMARILLION

3. 1. LEGENDA O KULLERVU I HÚRINOVA DJECA

Iz Tolkienovih pisama i eseja poznato je divljenje koje je gajio prema *Kalevali*, a posebice prema podspjevu o tragičnome liku Kullervu. Kao što navodi Anne C. Petty, Tolkien je 1914. godine pisao zaručnici Edith Bratt o svojoj zaokupljenosti *Kalevalom*: *Amongst other work I am trying to turn one of the stories – which is really a very great story and most tragic – into a short story somewhat on the lines of Morris's romances with chunks of poetry in between.*²³ U pismu Christopheru Brethertonu 1964. godine otkrio je kako ga je upravo pripovijest o Kullervu nadahnula na pisanje vlastitih legendi: *The germ of my attempt to write legends of my own to fit my private languages was the tragic tale of the hapless Kullervo in the Finnish Kalevala. It remains a major matter in the legends of the First Age (which I hope to publish as The Silmarillion), though as 'The children of Húrin' it is entirely changed except in the tragic ending.*²⁴

Legenda o Kullervu obuhvaća pjevanja 31.-36. u *Kalevali*, te se izdvaja od ostatka spjeva naglašeno tragičnim tonom. Kullervo je, uz Aino,²⁵ najtragičniji lik u spjevu, koji zbog niza nesretnih okolnosti, kao i vlastitoga ponosa, čini nekoliko kobnih grešaka u životu, što ga naposljetku dovodi do samoubojstva. Verlyn Flieger sa Sveučilišta u Marylandu smatra da se radi o tipu lika koji je doživio mnoga utjelovljenja, od srednjovjekovnog islandskog Amlodhija, preko danskog Amlethusa iz *Gesta Danorum Saxa Grammaticusa*, do Shakespearovog ćudljivog, osvetoljubivog princa Hamleta.²⁶ Inspiriran legendom iz *Kalevale*, Tolkien je napisao priču *The Story of Kullervo* (prema Verlyn Flieger, vjerojatno 1914. ili 1915.,²⁷ objavljenu 2010. godine) koja dosta vjerno prati izvor, s manjim izmjenama poput imena pojedinih likova i dodatka vlastitih stihova po uzoru na one iz *Kalevale*.

---

²³ Petty, Anne C., nav. djelo, str. 69.

²⁴ Isto

²⁵ Aino je mlada djevojka koja se utapa kako bi izbjegla brak s mnogo starijim Väinämöinenom (4. pjevanje)

²⁶ Verlyn Flieger, *Introduction*, u Tolkien, J. R. R., *The Story of Kullervo; On "The Kalevala" or Land of Heroes*, ur. Verlyn Flieger, u "Tolkien Studies", Volume 7, 2010., str. 211.

²⁷ Isto, str. 213.

Već na početku podspjeva o Kullervu ističe se nesretna kob koja prati tog neobičnog junaka. Prema legendi, Kullervov otac Kalervo jedan je od tri sina labudice, koje otima orao i odnosi ih u različite zemlje. Nakon što Kalerva u svađi ubije vlastiti brat Untamo, te odvede njegovu obitelj u ropstvo, Kullervo se zaklinje na osvetu. Kao rob ne uspijeva dobro obaviti nijedan posao, zbog čega ga Untamo u više navrata pokušava ubiti, no to se pokazuje nemogućim, te ga naposljetku prodaje kovaču Ilmarinenu (31. pjevanje). Međutim, Kullervo odvodi stoku na pašu i vraća se sa stadom vukova i medvjeda kako bi se osvetio Ilmarinenoj ženi zbog slomljenog noža, obiteljskog naslijeđa (33. pjevanje). Pobjegavši, pronalazi svoju obitelj (34. pjevanje), ali i uzrokuje vlastitu propast u neznanju počinivši incest s davno izgubljenom sestrom, nakon čega si ona oduzima život skokom u brzu rijeku (35. pjevanje). Potom Kullervo ispunjava svoju zakletvu, no na povratku kući shvaća da je ista napuštena, potom nailazi na mjesto na kojem je zaveo svoju sestru i oduzima si život mačem, koji u tome trenutku progovara, izražavajući zadovoljstvo što nakon ubojstava mnogih nevinih ljudi napokon ubija nekoga tko zaista zaslužuje umrijeti (36. pjevanje).

Prva verzija pripovijesti o Túrinu objavljena je 1984. godine pod naslovom *Turambar i Foalóke* u *Knjizi izgubljenih pripovijesti 2*. Kao što navodi Christopher Tolkien, nakon što je 1920-ih godina njegov otac prestao pisati *Izgubljene pripovijesti*, ostavivši ih nedovršenima, počeo se baviti prethodno spomenutom poemom *Túrin, Húrinov sin i zmaj Glórund* (kasnije *Húrinova djeca*), u kojoj je znatno proširio pripovijest o Túrinu. Poemu je pisao koristeći drevnu englesku aliterativnu metriku, kojom je napisan primjerice spjev *Beowulf*, no zbog veličine zamišljene radnje odustao je od tog projekta (potkraj 1924. ili početkom 1925. godine), nakon što je poema dostigla dužinu od više od dvije tisuće stihova, a u radnji tek napad Glaurunga na Nargothrond.²⁸ Postoji i druga verzija poeme, otprilike dvostruko duža, ali prekinuta na ranijem mjestu u radnji.²⁹ O važnosti te pripovijesti u kontekstu Tolkienovih djela mnogo govori činjenica da je spomenuti rukopis iz 1926. godine (budući *Silmarillion*) napisan kao objašnjenje njene pozadine, te nosi puni naslov *Skica mitologije s naročitim pozivom na 'Húrinovu*

---

²⁸ Tolkien, Christopher, nav. djelo, str. 201.

²⁹ Isto, str. 199.

djecu'.³⁰ Pripovijest *O Túrinu Turambaru* objavljena je u sažetome obliku 1977. godine kao dio *Silmarilliona*, te kao samostalno i znatno prošireno djelo pod naslovom *Húrinova djeca* 2007. godine.

Tolkien je ovu legendu uzdigao na stilski i sadržajno mnogo višu razinu, i na temelju nje napisao najtragičniju pripovijest u svome opusu. U *Húrinovoj djeci* radnja je znatno izmijenjena, no ključni motivi ostaju isti. Túrin i njegova sestra Niënor u Tolkienovoj priči djeca su junaka Húrina, čovjeka iz Hadorova roda, jednog od triju rodova ljudi prozvanih Prijateljima vilenjaka, koga je nakon Bitke suza nebrojenih zarobio *dark lord* Morgoth te prokleo njegov rod, budući da mu nije mogao slomiti volju i natjerati ga da mu otkrije lokaciju skrivenoga kraljevstva Gondolina. Tako je nesretna kob prisutna i u Tolkienovu djelu, a utjelovljena je u Morgothovoj volji. Túrina i njegovu majku Morwen zarobljavaju Istočnjaci, ljudi niže kulturne i moralne razine, kojima se on godinama kasnije osvećuje, no njegov najveći neprijatelj nije vođa Istočnjaka već zmaj Glaurung, Morgothova desna ruka. Glaurung prati Húrinovu djecu kroz njihove živote, iz pozadine povlačeći ključne poteze koji odlučuju o njihovoj sudbini. Primjerice, paralizira Túrina svojim pogledom na ulazu u razrušeni Nargothrond dok kraj njega prolaze orci odvođeći Finduilas u zatočeništvo, upućuje ga da umjesto nje traži svoju izgublenu obitelj, uzrokuje gubitak pamćenja kod Niënor, koju Túrin potom pronalazi u šumi i u neznanju se oženi njome, te joj na samrti otkriva istinu o Túrinovu i vlastitu podrijetlu, pretvarajući ono što je za Túrina predstavljalo pobjedu nad njegovom nesretnom sudbinom (ubojstvo zmaja) u konačnu propast Húrinove djece. Baš kao u spjevu o Kullervu, Niënor se baca u rijeku, a Túrin se ubija vlastitim mačem, koji progovara, zadovoljan što nakon ubojstava nevinih Brandira i svoga gospodara Belega, napokon ima priliku ubiti nekoga tko to zaslužuje. Tolkien iz podspjeva o Kullervu preuzima i motiv noža koji junak dobiva na poklon od oca, no taj motiv u *Húrinovoj djeci* ima manju važnost. U *Kalevali* je nož Kullervu jedina preostala uspomena na izgublenu obitelj, te se zbog njegova gubitka osvećuje ubojstvom ženi kovača Ilmarinena, koja mu je u jelo stavila kamen (33. pjevanje). U Tolkienovoj pripovijesti, Túrin dobiva na poklon od Húrina vilenjački nož, no odmah potom ga poklanja svome prijatelju, obiteljskom slugi Sadoru, dok funkciju motiva obiteljskog naslijeđa preuzima Hadorov šljem. Još jedan

---

³⁰ Tolkien, Christopher, nav. djelo, str. 202.

važan motiv u pripovijesti o Kullervu je motiv psa: važnu ulogu ima pas Musti, koga Kullervo nalazi vrativši se iz osvetničkog pohoda kao jedino preživjelo biće u obiteljskoj kući i koji ga potom prati do smrti. Taj motiv nije prisutan u pripovijesti o Túrinu, već u pripovijesti o Berenu i Luthien, u kojoj važnu ulogu ima pas Huan iz Valinora.

2. 2. LEGENDA O SAMPJU I PRIPOVIJEST O SILMARILIMA

Pripovijest o Sampo jedna je od glavnih cjelina u *Kalevali*, te, iako nije moguće govoriti o neposrednom utjecaju, brojnim motivima iz *Quente Silmarillion* možemo pronaći podrijetlo upravo u njoj. Sampo je čarobni mlin, koji proizvodeći sol, brašno i novac u neograničenim količinama osigurava vlasniku vječno blagostanje, a iskovao ga je kovač Ilmarinen za vješticu Louhi, vladaricu Pohjole, kako bi se mogao oženiti njenom kćeri (10. pjevanje). Nakon smrti svoje prve žene, Ilmarinen se vraća Louhi moleći za ruku njene druge kćeri, što ona odbija, a vrativši se kući pripovijeda Väinämöinen u blagostanju koje je Pohjoli donio Sampo (38. pjevanje). Tri junaka, Väinämöinen, Ilmarinen i Lemminkäinen, otimaju Sampo, nakon što je Väinämöinen uspavao narod Pohjole svirkom na kantelama (42. pjevanje). U bitci koja uslijedi, Sampo se razbija u komade, no Väinämöinen ih sakuplja te oni donose blagostanje njegovoj zemlji Kalevali (43. pjevanje). U nastavku priče, Sunce i Mjesec dolaze slušati Väinämöinenovu svirku i tom ih prilikom Louhi krade i zatvara u brdo, te otima vatre iz svih kuća. Bog Ukko stvara vatru za novo Sunce i Mjesec, no ona pada na zemlju uzrokujući veliku štetu, te Väinämöinen i Ilmarinen kreću u potragu za njom. Pronalaze je u ribljoj utrobi, no kad je pokušaju izvaditi, ona opeče Väinämöinena po obrazima i rukama i nastavlja se širiti, dok je napokon ne uhvate. Naposljetku Louhi u strahu od posljedica sama pušta Mjesec i Sunce iz brda (47.-49. pjevanje), a Väinämöinen odlazi u čamcu na mjesto gdje se dotiču nebo i Zemlja, proričući da će ljudi jednom poželjeti njegov povratak, kako bi donio novi Sampo, nove kantele i novu svjetlost (50. pjevanje).

Sampo je u Tolkienovome sekundarnome svijetu utjelovljen u više motiva - u Dva drveta Valinora i u Silmarilima, a u motivu Svjetlosti Valinora prisutan je motiv vatre Sunca i Mjeseca. Prvi rat na Ardi počinje tako što Melkor ruši stupove nebeskih svjetiljki Illuina i Ormala: *Na mjestima gdje su se golemi stupovi survali, raznijelo se kopno i podigla na morima oluja, a kako su im se svjetiljke izlile, tako se njihov razorni plamen prosuo po Zemlji. I oblik Arde i sklad njezinih voda i kopna bio je u ono vrijeme razrušen, a Valari nikad više nisu ostvarili svoje prvotne zamisli.*³¹ Motiv se ponavlja u pripovijesti o uništenju Dva drveta Valinora, u kojoj je prisutan i motiv zlog bića koje

---

³¹ Tolkien, J. R. R., *Silmarillion*, ur. Christopher Tolkien, Algoritam, Zagreb, 2001., str. 37.

guta svjetlost (čudovišni pauk Ungoliant).³² U pripovijesti o Silmarilima ponovno susrećemo motiv najvještijeg kovača (Fëanora) koji stvara čarobni objekt (Silmarile), vezan uz sudbinu čitave zajednice, zaštićen kletvom od svih koji ga dotaknu s lošim namjerama. Taj objekt mu krade osoba koja predstavlja utjelovljenje zla (Morgoth), nakon čega počinje rat za njegovo vraćanje. U pripovijesti o Berenu i Lúthien prisutni su motivi uspavljivanja neprijatelja glazbom, djelomičnog vraćanja čarobnog objekta (samo jedan od tri Silmarila), te ponovno motiv zlog stvorenja (vuk Carcharoth) koje guta objekt potrage, koji potom izgara u njegovoj utrobi. Naposljetku pomorac Eärendil stiže u Vječnu zemlju noseći sa sobom Silmaril, te zatim nastavlja ploviti nebeskim morima kako bi svjetlost Silmarila u obliku zvijezde bila vidljiva kao znak nade i u Međuzemlju.

---

³² Tolkien, J. R. R., *Silmarillion*, ur. Christopher Tolkien, Algoritam, Zagreb, 2001., str. 80.

4. JEZIK

4. 1. JEZIK I MITOLOGIJA

J. R. R. Tolkien bio je stručnjak za rane oblike engleskog jezika, profesor anglo-saksonskog jezika na Sveučilištu Oxford od 1925. godine te profesor engleskog jezika na koledžu Merton istoga sveučilišta od 1945. do svoga umirovljenja 1959. godine.³³ U eseju *A secret vice* pisao je o jezicima koje je izmišljao radi zabave i osobnog zadovoljstva, te njihovoj neodvojivoj povezanosti s izmišljenom mitološkom pozadinom koja ih je uvjetovala i zrcalila se u njima: [...] *for perfect construction of an art-language it is found necessary to construct at least in outline a mythology concomitant. Not solely because some pieces of verse will inevitably be part of the (more or less) completed structure, but because the making of language and mythology are related functions; to give your language an individual flavour, it must have woven into it the threads of an individual mythology.*³⁴

Istaknuo je kako ga osobno najviše intrigira sam oblik riječi i njegova veza sa značenjem,³⁵ te fonoestetske kvalitete jezika (naziva ih i glazbom riječi, *word-music*) koje značenju daju nove dimenzije. Također je izrazio svoje divljenje nad slobodom upotrebe jezika u *Kalevali*, u kojoj je zvuk riječi ponekad važniji od samoga značenja, primjerice u stihovima: *Enkä lähe Inkerelle, Penkerelle, pänkerelle* (*Kalevala*, XI., 55.) i *Ihveniä ahvenia, tuimena, taimenia* (*Kalevala*, XLVIII., 100.), u kojima su riječi bez vlastitoga značenja *pänkerelle*, *ihveniä* i *taimena* umetnute radi postizanja harmoničnijega ritma.³⁶

U Tolkienovome sekundarnome svijetu postoji nekoliko izmišljenih jezika vezanih uz različita fantastična bića, poput jezika patuljaka ili *khuzdula*, „crnog jezika“ Mordora, entskog jezika, te vilenjačkih jezika *Quenye* i *Sindarina*. Najviši stupanj razvijenosti dosegli su upravo vilenjački jezici. Anne C. Petty navodi tvrdnju Toma

---

³³ *The Encyclopedia of Fantasy*, ur. John Clute i John Grant, Orbit, London 1997., sub voce *Tolkien, J(ohn) R(onald) R(euel)*, str. 950.-951.

³⁴ Tolkien, J. R. R., *A secret vice*, u *The monsters and the critics and other essays*, Harper Collins Publishers, London, 2006, str. 210.-211.

³⁵ Isto, str. 211.

³⁶ Isto, str. 218.

Shippeya kako je glavna funkcija Tolkienovih izmišljenih jezika upravo u njihovome zvuku, budući da se dijelovi teksta na tim jezicima gotovo nikada ne prevode.³⁷ U svijetu Tolkienovih djela, *Quenya* ili eldarinski jezik je jezik iz drevne prošlosti, kojim su govorili vilenjaci u Valinoru, ili točnije Eldari, vilenjaci triju rodova (Vanyari, Noldori i Teleri) koji su krenuli na putovanje na zapad prema kraljevstvu božanskih bića Valara i Maiara,³⁸ dok je *Sindarin* jezik vilenjaka iz Međuzemlja, noviji po vremenu nastanka. Quenijski korijen riječi *quen-* (*quet-*), koji znači ‘reći, govoriti’, zajednički je riječima *Quendi* („govornici“, tako su vilenjaci nazivali same sebe, primjerice u riječima *Calaquendi*, *Laiquendi*, *Moriquendi*), nazivu jezika *Quenya*, te *Quenta* (što znači ‘priča’; ‘povijest’, kao u naslovima *Valaquenta*, pripovijest o Valarima, i *Quenta Silmarillion*, pripovijest o Silmarilima).³⁹ *Quenya* je u Tolkienovim djelima prisutna u onomastici i toponimiji, fragmentima poezije te raznim povicima i zazivanjima. Quenijska su primjerice imena, i sami nazivi božanskih bića Valara i Maiara (Manwë, Varda, Ulmo, Melkor/Morgoth, Sauron...), te nekih vilenjaka (Fëanor, Eärendil, Al(a)tariel – quenijsko ime Galadriel), zatim nazivi mjesta kao što su Valinor, Númenóre, Taniquetil, Alqualondë, Ondolindë, Hisilómë, Utumno; naroda (Noldori, Vanyari, Teleri), čarobnih objekata (Telperion, Laurelin, Silmarili).⁴⁰ Najdulji fragment quenijske poezije u analiziranim djelima nalazi se u *Prstenovoj družini*, a to je *Ai! Laurie lantar lassi súrinen* ili *Namárië* (*Zbogom*), Galadrielina oproštajna pjesma u Lothlorienu.⁴¹ Spomenuti esej *A secret vice* sadrži tri pjesme na ovome jeziku: *Oilima Markirya* (u tri različite verzije, prevedena kao *The Last Ark*), *Nienique* i *Earendel*.

---

³⁷ Petty, Anne C., nav. djelo, str. 74.

³⁸ Tolkien, J. R. R., *Silmarillion*, ur. Christopher Tolkien, Algoritam, Zagreb, 2001., str. 358.

³⁹ Tolkien, Christopher, *Dodatak: Korijeni kvenijskih i sindarinskih imena*, u Tolkien, J. R. R., *Silmarillion*, Algoritam, Zagreb, 2001., str. 404.

⁴⁰ Usp. isto, str. 395.-407.

⁴¹ Tolkien, J. R. R., *Prstenova družina*, Algoritam, Zagreb 2005., str. 445

4. 2. FINSKI JEZIK I *QUENYA*

Tolkien je u više navrata izrazio svoje divljenje finskome jeziku, prvenstveno na fono-estetskoj razini. Prema Humphreyu Carpenteru, pisac se prvi puta susreo s *Kalevalom* u prijevodu W. H. Kirbyja oko 1911. godine, za vrijeme svoje posljednje godine u Školi kralja Edwarda, i toliko mu se svidjela da je odlučio doći do izdanja na izvornome jeziku što je prije moguće.⁴² U pismu W. H. Audenu iz 1955. godine, opisao je kako je na njega djelovao prvi susret s finskom gramatikom: *It was like discovering a complete wine-cellar filled with bottles of an amazing wine of a kind and flavour never tasted before. It quite intoxicated me; and I gave up the attempt to invent an "unrecorded" Germanic language, and my "own language" – or series of invented languages – became heavily Finnicized in phonetic pattern and structure.*⁴³ U pismu Naomi Mitchison iz 1954. godine, iznio je svoju zamisao o *Quenyi* i otkrio njenu vezu s finskim jezikom: *The archaic language of lore is meant to be a kind of "Elven-Latin." ...Actually it might be said to be composed on a Latin basis with two other (main) ingredients that happen to give me "phonoaesthetic" pleasure: Finnish and Greek. It is however less consonantal than any of the three. This language is High-elven or in its own terms Quenya (Elvish).*⁴⁴

J. Ćirić sa Sveučilišta u Zadru ovako je opisao općenite karakteristike Tolkienovih vilenjačkih jezika: *Quenya i Sindarin sadrže dosta likvida, malo prekidnih glasova, riječi imaju melodični zvuk, a u skladu s tim je i ponuđena 'povijest jezika' – na njima se mogu izreći emocije i misli do takve suptilnosti koja je u drugim jezicima nemoguća.*⁴⁵ Sa svojih 8 samoglasnika i 13 suglasnika, finski je vrlo specifičan, melodičan jezik, a njegovih 15 padeža omogućuju veoma suptilne semantičke distinkcije. Kao i finski, *Quenya* je kvantitativan jezik, što znači da sadrži duge i kratke samoglasnike,⁴⁶ a dugi su

---

⁴² Petty, Anne C., nav. djelo, str. 69.

⁴³ Isto, str. 74.

⁴⁴ Isto

⁴⁵ Ćirić, Josip, „Elementi filozofije jezika u *Povijesti Međuzemlja* J.R.R. Tolkiena”, u *Acta Iadertina*, vol. 1, 2004., Sveučilište u Zadru, str. 12.

⁴⁶ Flieger, Verlyn, „Poems by Tolkien: *The Lord of the Rings*“, u *J. R. R. Tolkien Encyclopedia, Scholarship and Critical Assessment*, ur. Michael C. Drout, Routledge 2007., str. 527.

samoglasnici obično označeni *akutom*.⁴⁷ Quenya sadrži i znak dijereze, koji se piše iznad samoglasnika *e* na kraju riječi kao znak da se on izgovara i da nije samo znak za dužinu kao u engleskome,⁴⁸ no čini se da upućuje i na odjelit izgovor dvaju susjednih samoglasnika nasuprot izgovoru u dvoglasu, kao u imenu *Fëanor*. Takvu grafiju u oba slučaja treba razlikovati od finskih samoglasnika s umlautom *ä* i *ö*. Također treba naglasiti da je fonem /y/ u finskome i sindarinskome prednji samoglasnik koji se izgovara kao *u* u francuskoj riječi *lune*, dok je u quenijskome suglasnik koji približno odgovara hrvatskome fonemu /j/.⁴⁹ Pitanje jezičnog utjecaja vrlo je kompleksno i ne smije se izgubiti iz vida činjenica da svaki od Tolkienovih izmišljenih jezika ima podrijetlo u nekoliko lingvističkih izvora. Richard C. West ističe kako je Tolkien rijetko izravno posuđivao riječi iz postojećih jezika, no ipak je ponekad to činio, te donosi jedan primjer posudbe iz finskog jezika: finska riječ *tie* (što znači ‘cesta’), u quenijskome jeziku znači ‘put’, ‘staza’. Ističe kako su najvažniji utjecaji iz finskog jezika na Quenyu fonološki i morfološki, kao što je primjerice svojstvo aglutinativnosti, tvorbe riječi kombinacijom više različitih morfema (sufiksa), što obogaćuje smisao riječi.⁵⁰ Već na prvi pogled neke quenijske riječi, ali i njihovi oblici, snažno prizivaju u misli određene finske riječi i gramatičke oblike. Primjerice, izrazi *Silmarillion*, *silmarili*, *silima* (tvar od koje su načinjeni *Silmarili*) te *silme* (zvjezdana svjetlost, ime jednog od znakova *tengwara*) podsjećaju na finsku riječ *silmä* (oko), quenijska riječ *heru* (gospodar) vrlo je slična finskoj riječi *herra* (gospodin, gospodar), *aurë* (sunčeva svjetlost, dan) jasno podsjeća na *aurinko* (Sunce), a *Vala* (sila) na istoznačnu finsku riječ *valta*. Quenijska riječ *kiryä* (brod, lađa), koju nalazimo u pjesmi *Oilima Markiryä*, oblikom je gotovo istovjetna finskoj riječi *kirja* (knjiga), a u pjesmi *Earendel* nalazimo je u obliku *kiryasse*, što je prevedeno kao *na brodu*, iz čega se može zaključiti da je značenje sufiksa *-sse* srodno značenju finskih padežnih nastavaka *-ssa/-ssä* i *-lla/-llä* (za padeže *inessiivi* i *adessiivi* koji označavaju prostorne odnose i približno odgovaraju hrvatskim prijedlozima *u* i *na*). Tom DuBois i Scott Mellor donose sljedeći primjer slaganja sufiksa u Quenyi po uzoru

---

⁴⁷ Tolkien, J. R. R., *Dodatak E –način pisanja i izgovor*, u *Povratak kralja*, Algoritam, Zagreb 2005., str. 447.

⁴⁸ Isto, str. 448.

⁴⁹ Isto, str. 446.-447.

⁵⁰ West, Richard C., „Finnish language“, u *J. R. R. Tolkien Encyclopedia, Scholarship and Critical Assessment*, ur. Michael C. Drout, Routledge 2007.

na finski jezik: finska riječ *kirjoissani* znači ‘u mojim knjigama’, a sastavljena je od komponenti *kirja* (‘knjiga’), *-i* (nastavak za množinu), *-ssa* (nastavak za padež *inessiivi*, koji znači ‘u’), te naposljetku *-ni* (sufiks koji označava pripadnost prvome licu jednine). Quenijska riječ *parmanyassen* nastala je na istome principu, samo s različitim poretkom sufiksa: *parma* (‘knjiga’), *-nya* (‘moja’), *-sse* (‘u’), *-n* (označava množinu).⁵¹ U Húrinovu poviku *Aurë entuluva!* (‘Dan će još svanuti!’), kao i na više mjesta u Tolkienovoj pjesmi *Oilima markirya* (*kiluva; tiruva; tenuva*, u prijevodu na engleski *shall see; shall heed; shall hear*) glagolski oblik koji izražava buduće vrijeme snažno podsjeća na particip prezenta aktivni u finskome jeziku. Radi usporedbe, odgovarajući finski glagoli u tome obliku glasili bi *näkevä, huomava, kuuleva*.

Osim samog jezika, Tolkien je razvio i tzv. Fëanorovo pismo ili *tengwar*, čija je funkcija prvenstveno estetička, dakle u njegovome neobičnom i vrlo elegantnom izgledu. Ovo pismo koristi se primjerice u natpisu na naslovnim stranicama *Gospodara prstenova* i *Silmarilliona* (u dnu stranice). Anne C. Petty objašnjava kako finski jezik u pismu, s manjim brojem suglasnika i dvostrukim samoglasnicima s prijeglasima, izaziva sličan estetski dojam, te navodi kao primjer neprevedene stihove 35.-40. iz 1. pjevanja *Kalevale*:

*Polvin maasta ponnistihe,
käsivarsin käänältihe.
Nousi kuuta katsomahan,
päiveä ihoamahan,
otavaista oppimahan,
tähtiä tähyämähän.*⁵²

---

⁵¹ West, Richard C., nav. djelo

⁵² Petty, Anne C., nav. djelo, str. 75.

4. 3. IMENA

J. Ćirić objašnjava kako je Tolkienovo poimanje prirode jezika analogističko, dakle utemeljeno na stajalištu da jezik odražava harmoniju glasa i značenja, te da su fonetička ikoničnost i magijsko mišljenje bitni elementi koji objašnjavaju njegovo shvaćanje jezika. Također ukazuje na povezanost takvog načina razmišljanja s religijskim i mističnim tradicijama našega kulturnog kruga, u kojima je prisutno uvjerenje da je imenovanje način djelovanja, manifestacija moći nad imenovanim objektom.⁵³ Ćirić navodi primjer Božje zapovijedi o zabrani uzaludnog zazivanja Božjeg imena, te napomenu iz *Knjige izlaska* kako se Židovi iz strahopoštovanja nisu usuđivali izgovoriti pravo Božje ime (*Jahve*), pa su ga zamjenjivali s *Adonaj* (Gospodin) ili *šema* (ime). Zaključuje kako je postojalo *opće pogansko uvjerenje tadašnjeg svijeta da poznavati pravo ime nekoga boga znači steći moć nad njime*.⁵⁴

U *Kalevali* je ovakvo shvaćanje jezika prisutno u nekoliko različitih oblika: u obliku raznih zazivanja i proklinjanja, zatim u obliku izbjegavanja imenovanja medvjeda pravim imenom iz strahopoštovanja, te napokon u obliku uvjerenja da je poznavanje priče o postanku nekog prirodnog elementa ili životinje izvor moći nad istime. Tako u 9. pjevanju starac uspijeva izliječiti Väinämöinena od rane zadobivene sjekirom tek nakon što mu on otpjeva pjesmu o postanku željeza, a u 20. pjevanju moguće je napraviti pivo samo uz odgovarajuću pjesmu o njegovu podrijetlu. Izvor Väinämöinenova čarobnjačkog umijeća je upravo poznavanje svih stvari i pojava te njihova podrijetla. 22. pjevanje (stihovi 37.-542.) sadrži poduže zazivanje, upućeno kako Bogu, tako i raznim prirodnim duhovima, da čuvaju stoku koja ide na pašu i sretno je vrate kući, a dio je upućen i medvjedu, s molbom da se suzdrži od napada na stoku, pri čemu mu se osoba koja zaziva, umjesto pravim imenom, obraća izrazima poput „jabuko čela krupnog“ i „svijena šapo medna“.

Jedna od manifestacija takvog shvaćanja jezika u Tolkienovim djelima je svakako entski jezik, te posebice entska imena koja zapravo sadrže cijelu priču njihovog života.⁵⁵ S time je povezano tabuiziranje osobnih imena, odnosno uvjerenje da nije dobro otkrivati

⁵³ Ćirić, Josip, nav. djelo, str. 8., 10.

⁵⁴ Isto, str. 10.

⁵⁵ Tolkien, J. R. R., *Dvije kule*, Algoritam, Zagreb 2005., str. 73

svoje pravo ime jer se na taj način osoba izlaže opasnosti, koje je vidljivo primjerice u Drvobradaševoj izjavi: *Vi sami sebe zovete hobitima? Ali to baš ne bi trebalo da svakome govorite. Još ćete odati i svoja prava imena, ako ne budete pazili.*⁵⁶ Slično je i s patuljcima, koji nikada ne odaju svoja prava imena nikome od drugih rasa, a ne ispisuju ih ni na svojim grobnicama.⁵⁷ Osobna imena i njihova etimologija u Tolkienovome sekundarnome svijetu imaju posebnu važnost u određivanju identiteta i sudbine likova, a veliku promjenu u samoj osobi uvijek prati i promjena imena. Primjerice, nakon krađe Silmarila, Vala Melkor, čije ime na eldarinskome jeziku znači „Onaj koji se uzdiže u moći“,⁵⁸ napokon postaje neprijepornim utjelovljenjem zla i ime mu se mijenja u Morgoth, što znači „Crni neprijatelj“.⁵⁹ Promjena imena prati promjenu u samoj osobi i u slučaju Gandalfa Sivog, koji postaje Gandalf Bijeli vrativši se iz mrtvih i dosegnuvši viši stupanj mudrosti. U *Gospodaru prstenova* susrećemo se s tri različita imena za Aragorna: Strider kada ga hobiti (i čitatelji) susreću kao tajanstvenog šumara, Aragorn kada ga upoznaju kao običnog čovjeka, te Elessar, vilenjačko ime koje izražava njegovo drevno kraljevsko podrijetlo i sudbinu koju treba ispuniti.

U pripovijesti o Húrinovoj djeci posebno su česte promjene imena junaka Túrina, koji na taj način želi pobjeći od Morgothove kletve vezane uz njegov rod, za koju sam izravno ne saznaje do samoga kraja pripovijesti i svoga života, ali osjeća je kao zlu kob koja ga prati u stopu. Prvi puta Túrin mijenja svoje ime u *Neithan* (Krivooptuženi), nakon odlaska iz Doriatha uslijed sukoba s vilenjakom Saerosom, u Nargothrondu se nakon slučajna ubojstva prijatelja Belega naziva *Agarwaen*, *Úmarthov* sin (što znači Okrvavljen, Zlosretnikov sin), te postaje poznat kao *Mormegil* (Crni mač), prema svome maču Anglachelu od crne kovine, i *Adanedhel* (Vilin-čovjek), zbog prijateljstva s vilenjacima i fizičke sličnosti s pripadnicima noldorske kuće. Finduilas, kći kralja Orodretha, gotovo pogađa njegovo pravo ime kad kaže da će ga zvati *Thurin* (Tajni), sluteći da krije svoje pravo ime i podrijetlo. Kad joj Gwindor otkrije istinu, Túrina obuzima bijes jer smatra da je tako prizvao na njega kob od koje se htio sakriti, no Gwindor mu nato odvrća kako njegova kob počiva u njemu samome, a ne u njegovome

---

⁵⁶ Isto

⁵⁷ Tolkien, J. R. R., *Dodatak F – O ostalim rasama*, u *Povratak kralja*, Algoritam, Zagreb 2005., str. 467.

⁵⁸ Tolkien, J. R. R., *Silmarillion*, ur. Christopher Tolkien, Algoritam, Zagreb, 2001., str. 374.

⁵⁹ Isto, str. 376.

imenu.⁶⁰ U Brethilu, uvjeren da mu Morgoth više ne može nauditi, naziva se *Turambar*, (Vladar nad sudbinom). Nesretna sudbina upisana je i u ime Túrinove sestre Niënor, što znači Žalost, te ostaje prisutna i u imenu *Níniel*, Suzna djeva, kojim je naziva Túrin, pronašavši je u Brethilu nakon što joj je Glaurung izbrisao pamćenje.

---

⁶⁰ Tolkien, J. R. R., *Silmarillion*, ur. Christopher Tolkien, Algoritam, Zagreb, 2001., str. 124.

4. 4. GLAZBA, POEZIJA, PJESMA

Motiv glazbe ima posebno važno mjesto u *Kalevali*, kao i u ovdje analiziranim Tolkienovim djelima. Njegov sekundarni svijet, Arda, nastaje iz Velebne glazbe, pjesme vrhovnoga boga Erua i anđeoskih bića Ainura: *Nato glasovi Ainura, nalik na harfe i lutnje, svirale i trublje, viole i orgulje i nalik na nebrojene zborove što su pjevali riječima, stadoše oblikovati Ilúvatarov napjev u divotnu glazbu; a zvuk se bezbrojnih, skladno isprepletenih melodija vinu u vis, prekorači uhom čujne dubine i visine i preplavi Ilúvatarov nastan, a glazba i njezin odjek dospješe u Prazninu i ispuniše je cijelu.*⁶¹ Motiv stvaralačke moći pjesme ponavlja se kad Yavanna pred okupljenim Valarima svojom pjesmom stvara čarobno drveće Telperion i Laurelin, koje je sadržavalo iskonsku svjetlost svijeta iz razdoblja prije nego što ga je Melkor iskvario svojim djelovanjem.⁶²

U svim Tolkienovim proznim djelima koja se analiziraju u ovome radu prisutni su brojni i raznoliki primjeri poezije, koji obuhvaćaju primjerice svečane vilenjačke himne i pjesme elegijskog raspoloženja (kao što su *Galadrielina pjesma o Eldamaru*, I439, I445 i *Legolasova pjesma o moru*, III260), pjesme hobita koje upućuju na narodnu (usmenu) tradiciju (*Bilbova pjesma*, I329, *Oproštajna pjesma Merryja i Pippina*, II32), pjesme junačke tematike u staroengleskoj aliterativnoj metrici vezane uz narod Rohana (*Pjesma o humcima Mundburga*, III134, *Théodenova pogrebna pjesma*, III283, *Tužaljka za Rohirrimima*, II122), pjesme enta (*Drvobradaševa pjesma*, II77, *Entska koračnica* II95, III189), pjesme Toma Bombadila, Golumove pjesme i zagonetke (II256, II257). U *Hobitu* i *Gospodaru prstenova* prisutni su brojni fragmenti poezije iz drevne prošlosti, tj. iz Prvoga doba, u koje su smješteni događaji u *Silmarillionu*, primjerice *Pjesma o Berenu i Luthien* (I229), *Pjesma o Earendilu* (I276), *Pad Gil-galadov* (I222). Besmrtnost u pjesmi motiv je koji se stalno ponavlja: slavnim ljudima i događajima iskazuje se najveća čast time što ih se pamti u pjesmama i pripovijestima, dok su najmračniji događaji nedostojni istih. Tako Théoden odlazi u bitku s nadom: *Možda ćemo se probiti ili skončati tako da će o tome vrijediti da se pjeva...*,⁶³ Gandalf opisuje bitku s Balrogom

⁶¹ Tolkien, J. R. R., *Silmarillion*, ur. Christopher Tolkien, Algoritam, Zagreb, 2001., str. 15.

⁶² Isto, str. 38.

⁶³ Tolkien, J. R. R., *Dvije kule*, Algoritam, Zagreb 2005., str. 160.

riječima: *Nikog nije bilo da to vidi, inače bi se možda još u dalekoj budućnosti pjevalo o Bici na vrhu,*⁶⁴ dok, s druge strane, *o sudbini Ungoliantinoj nijedna priča ne kazuje.*⁶⁵

Prema Pelehu, glavni junak *Kalevale*, čarobnjak Väinämöinen, simbolizira radost života kao nenadmašni pjevač drevnih pjesama i izumitelj kantela, finskoga narodnog instrumenta.⁶⁶ Njegova se moć sastoji upravo u vladanju pjesmom i znanjem, a ne u posjedovanju ili dominaciji. David Elton Gay ističe kako slične osobine nalazimo kod Tolkienovog lika Toma Bombadila, koji je kao i Väinämöinen najstarije živo biće u svijetu kojemu pripada. Obojica pjevaju pjesme znanja radi zadovoljstva u samome pjevanju, a njihova pjesma ima moć i fizički utjecati na prirodu, ljude i druga živa bića.⁶⁷ Gay navodi primjer Bombadilove prijateljice Vrbovu starcu: *Zapjevat ću mu tako da će mu korijeni otpasti, tako da će mu vjetar odnijeti lišće i granje.*⁶⁸ Väinämöinenova moć manifestira se primjerice u njegovu bijesu prema mladom čarobnjaku Joukahainenu koji ga izaziva na dvoboj (3. pjevanje) te u čaranju vjetra koji odnosi Ilmarinena u Pohjolu (10. pjevanje). Jedno od njegovih najvažnijih djela svakako je izrada kantela: u 41. pjevanju sav živi svijet, kao i duhovi zraka, zemlje i vode, s divljenjem dolaze slušati njegovu svirku. Sličan motiv prisutan je u *Silmarillionu*, u opisu Melianine pjesme: *Kažu da bi Valari ostavljali svoje poslove, a ptice Valinora svoje radovanje, zvona Valmara utihnula, a vodoskoci prestali žuboriti, kad bi u ispreplitanje svjetla u Lórienu pjevala Melian.*⁶⁹ U 42. pjevanju *Kalevale*, Väinämöinen glazbom uspavljuje narod Pohjole, te tako omogućuje vraćanje čarobnog Sampa u ruke njegova stvoritelja, kovača Ilmarinena, a taj se motiv ponavlja u *Silmarillionu* kad Lúthien pjesmom uspavljuje Morgotha kako bi Beren uzeo Silmaril iz njegove ruke.⁷⁰ Nadmetanje Felagunda i Saurona u „pjesmama moći“ u pripovijesti o Berenu i Lúthien⁷¹ (ulomak iz *Spjeva Leithian*) podsjeća na natjecanje između Väinämöinena i Joukahainena u čarobnjačkome umijeću u 2. pjevanju *Kalevale*.

---

⁶⁴ Isto, str. 115.

⁶⁵ Tolkien, J. R. R., *Silmarillion*, ur. Christopher Tolkien, Algoritam, Zagreb, 2001., str. 86.

⁶⁶ Lönnrot, Elias, nav. djelo, str. 55.

⁶⁷ Gay, David Elton, „J. R. R. Tolkien and the *Kalevala* – Some Thoughts on the Finnish Origins of Tom Bombadil and Treebeard“, u *Tolkien and the Invention of Myth, a reader*, ur. Jane Chance, University Press of Kentucky 2004.

⁶⁸ Tolkien, J. R. R., *Prstenova družina*, Algoritam, Zagreb 2005., str. 148.

⁶⁹ Tolkien, J. R. R., *Silmarillion*, ur. Christopher Tolkien, Algoritam, Zagreb, 2001., str. 58.

⁷⁰ Isto, str. 196.

⁷¹ Isto, str. 185.-186.

5. RELIGIJA I MITOLOGIJA

U *Kalevali* su prisutna dva različita božanstva: prema Pelehu, Ukko je vrhovno finsko pretkršćansko božanstvo, stvoritelj neba i zemlje, dok je Jumala (i danas finska riječ za kršćanskog Boga) bog svakodnevice. Ep sadrži elemente kršćanstva, poput djevičanskog začeca, obreda krštenja, uskrsnuća, stvaranja svijeta, obraćanja Bogu pred svetačkim slikama na zidu, te nekoliko izobličениh pojmova vezanih uz kršćansku religiju: jezero Alue (Mrtvo more), Juortani (rijeka Jordan), Juutas (Juda), Marjatta (djeвица Marija), Ruotus (Herod), Saraja (Jeruzalem), Virokanas (Ivan Krstitelj), Rutja ili Tirja (Genezaretsko, Tiberijsko jezero). Crkva se ne susreće ni kao institucija, ni kao zgrada,⁷² no prisutni su motivi križa koji se nosi oko vrata (4. pjevanje, npr. u stihovima 18., 23., 31.) te molitve upućene Bogu (npr. 49. i 50. stih u 32. pjevanju). Peleh ponavlja zaključak Juhe Pentikäinena da su pretkršćanski mitovi u *Kalevali* složeni u skladu s kršćanskim linearnim poretkom vremena i povijesti.⁷³

S druge strane, Peleh ističe kako je poganski svjetonazor vidljiv u praksi zazivanja i proklinjanja, primjeri su brojni i raznoliki – protiv različitih opasnosti, bolesti, zmijskog ugriza, napada medvjeda i slično. Glavni lik Väinämöinen je svojevrsni šaman koji posreduje između stvarnog i nadnaravnog svijeta, a budući da su rune nastale u pogansko doba, stoljećima ih je svećenstvo povezivalo s poganskim vjerovanjima. Međutim, u Lönnrotovo doba funkcije runa bile su sekularizirane, vezane uz praznovjerja i narodne običaje (svadba, lov, zazivanje ozdravljenja ili kiše).⁷⁴

Kalevala (kao i Tolkienov *Silmarillion*) počinje stvaranjem svijeta, što navodi na zaključak da je to djelo po osnovnoj strukturi kozmogonijski ep, no Peleh ističe kako radnja nema nikakav klimaks, a ni ep nema eshatološki kraj. Završava odlaskom šamana Väinämöinena i neodređenom najavom dolaska kršćanstva, no ne isključuje mogućnost Väinämöinenova povratka, što je s jedne strane u suprotnosti s kršćanskom slikom svijeta,⁷⁵ no s druge se strane nameće očigledna sličnost dviju priča o djevičanskom začecu, te odlasku s ovog svijeta i najavljenom povratku Väinämöinena i Isusa Krista.

---

⁷² Peleh, Slavko, nav. djelo, str. 490.-491.

⁷³ Isto

⁷⁴ Isto

⁷⁵ Isto, str. 491.

M. White ističe kako je Tolkien bio strastveni rimokatolik, te je *svoju mitologiju smatrao duboko religioznim djelom, a „Gospodara prstenova“ kršćanskom, čak katoličkom pričom.*⁷⁶ Stoga je zanimljivo da je smatrao jednim od nedostataka arturijanskih legendi činjenicu da je u njima eksplicitno prisutno kršćanstvo. Smatrao je da mit i bajka moraju, kao i drugi oblici umjetnosti, odražavati i sadržavati elemente moralne i vjerske istine (ili pogreške), no ne eksplicitne, u obliku u kojem su prisutni u primarnome svijetu.⁷⁷ Iako je Međuzemlje naizgled posve poganski svijet, White pokazuje kako je na dubljim razinama prožet kršćanstvom, što je vidljivo primjerice u osobinama i funkcijama važnih likova: Frodo kao nositelj prstena koji prolazi kroz iskušenje u Kletoj gori može se usporediti s Kristom, Morgoth i Sauron kao pali anđeli sa Sotonom, Gandalf je proročki lik, a za Galadriel je Tolkien u pismu svome prijatelju ocu Murrayu napisao da je u njen lik unio svoj doživljaj Djevice Marije. Također navodi kako je simbolično to što je družina krenula iz Rivendella 25. prosinca, na dan Kristova rođenja, a prsten je uništen 25. ožujka, na dan Kristova raspeća. Iako u Tolkienovim djelima nema specifično kršćanskih motiva poput crkve ili molitve, ističe White, u njima prevladava „kršćanski duh“ i osjećaj milosti, a jezgra priče govori o borbi dobra protiv zla, o žrtvovanju, iskušenju, odlučnosti i slobodnoj volji. Također navodi zanimljivu primjedbu kako u Međuzemlju istinsko uvjerenje može prevladati stvarnost, a magija je stvarna, što na neki način podsjeća na spomenutu praksu zazivanja i proklinjanja iz *Kalevale*.⁷⁸

Pripovijest *Ainulindalë* u *Silmarillionu* donosi mit o stvaranju svijeta: vrhovni bog, nazvan Eru ili Ilúvatar (Jedini), započeo je stvaranje svijeta stvorivši Valare (Sile) i Maiare (Pratitelje), drugim imenom Ainure (Blažene), te im putem Velebne glazbe objavio viziju svijeta, kako bi oni zatim dovršili njegovo stvaranje. Vala Melkor suprotstavlja se zajedničkoj pjesmi vlastitom melodijom, te nastojeći da uništi sve dobro što ostali Valari stvore naposljetku postaje utjelovljenjem zla, pod imenom Morgoth, „Crni neprijatelj“. Tako je stvorena opozicija između vrhovnih sila dobra i zla, koja podsjeća na onu kršćansku. Vrhovni Vala Manwë predstavlja Ilúvatarovu moć na Zemlji,

---

⁷⁶ White, Michael, *Tolkien – biografija*, V.B.Z., Zagreb 2006., str. 189.

⁷⁷ *From a letter by J. R. R. Tolkien to Milton Waldman, 1951*, u Tolkien, J. R. R., *Silmarillion*, ur. Christopher Tolkien, Harper Collins, London 1999., str. XI.

⁷⁸ Isto, str. 190.-191.

Ardi, što podsjeća na spomenutu koncepciju dvaju božanstava u *Kalevali* (stvoritelj Ukko i bog svakodnevce Jumala).

U svome eseju o *Kalevali*, Tolkien ističe kako su Finci bili jedan od posljednjih poganskih naroda u srednjovjekovnoj Europi.⁷⁹ U *Kalevali* postoje brojna poganska božanstva vezana uz najrazličitije domene, od kojih su najvažnija: Ahto, zaštitnički duh mora i vode, duh šume Tapio i njegova žena Mielikki, Ilmatar (Luonnotar) djevičanska majka Väinämöinenä, koja ima stvoriteljsku ulogu (oblikuje zemlju), personifikacija smrti Mana (Tuoni ili Kalma). Osim toga, postoje razna manja božanstva, primjerice: Allotar, kći vjetra, personifikacija valova, Etelätär, ženski duh toploga vjetra s juga, Hongatar, čuvarica crnogorice, Ilma, personifikacija zraka, Kalma, duh grobova i smrti, Kammo i Kimmo, duhovi stijena i kamenja, Kankahatar, duh tkanja, Katajatar, duh smreke, Kave, ženski stvaralački duh, Kuutar, kći Mjeseca, Kiputyttö (Kivutar), duh koji ublažava bolove, Mehiläinen, personifikacija radišnosti, Nyyrikki, zaštitnik lovaca i pastira, Pakkanen, personifikacija hladnoće, Päivätär, kći Sunca, Untamo, duh sna.⁸⁰

U pripovijesti *Valaquenta*, o božanskim bićima Valarima i Maiarima, *Silmarillion* se približava raznim poganskim tradicijama s mnoštvom bogova vezanih uz različite prirodne i psihološke domene. Najvažniji među Valarima su: Manwë, gospodar zraka i vjetra, Varda (Elbereth), vladarica svjetla i zvijezda, Ulmo, gospodar voda, kovač Aulë (koji podsjeća na Ilmarinena iz *Kalevale*, kovača nebeskog svoda i čarobnog Sampa), Yavanna (Kementári) gospodarica flore, Mandos, čuvar Kuća mrtvih i sudac Valara, Vairë, tkalja mreža vremena, Irmo, gospodar vizija i snova, Estë, iscjeliteljica patnji i umora, Nienna, personifikacija žalosti, Tulkas, junak nenadmašne snage, te Oromë, gospodar šuma, lovac na zvijeri i čudovišta.⁸¹

Zanimljivo je da u Tolkienovim djelima, kao i u *Kalevali*, pojedine prirodne pojave i živa bića imaju posebno, simboličko značenje. Primjerice, breza je u prošlosti bila sveto drvo drevnog finskog naroda, a i danas je jedan od finskih nacionalnih simbola. Peleh navodi kako su drevni Finci izrađivali mnoge predmete od brezina drveta i kore, te su ih i izvozili; breza je za njih bila gotovo kultno drvo, a vrijeme guljenja brezine kore

---

⁷⁹ Tolkien, J. R. R., *On "The Kalevala" or Land of Heroes*, ur. Verlyn Flieger, u "Tolkien Studies", Volume 7, 2010., str. 268.

⁸⁰ Usp. Peleh, Slavko, *Tumač imena i zemljopisnih pojmova*, u Lönnrot, Elias, nav. djelo, str. 469.-484.

⁸¹ Usp. Tolkien, J. R. R., *Silmarillion*, Algoritam, Zagreb, 2001., str. 26.-29.

(lipanj, srpanj) zvali su mjesecom brezine kore.⁸² Krčeci šumu u 2. pjevanju, Väinämöinen ostavlja samo jednu brezu za odmor pticama, a nakon gubitka prvih kantela, izrađuje druge upravo od brezina drveta (44. pjevanje), tri breze nastaju iz suza majke tragične junakinje Aino (4. pjevanje). Brod vilenjaka Eärendila, kojim je stigao u Valinor, također je izgrađen od brezina drveta. Osim toga, motiv svetog drveta kod Tolkiena nalazimo u Dva drveta Valinora (Laurelin i Telperion) te Bijelom drvetu Númenora (Gondora), drevnom simbolu numenorejske loze. Isil ili Mjesec posljednji je cvijet srebrnog drveta Telperiona.

U oba djela važan je i motiv labuda: labud je još jedan od nacionalnih simbola Finske, u 14. pjevanju *Kalevale* junak Lemminkäinen umire u lovu na labuda iz Tuonele, zemlje smrti, majka Kullervova oca Kalerva je labudica, labudovi su dovukli brodove Telera (jednog od triju Eldarinskih rodova) preko mora u Valinor, Alqualondë ili Labuđa luka je glavni grad i luka Telera u Valinoru, a njihovi brodovi također su građeni u obliku labudova.⁸³ Ponavlja se i motiv bisera: dvor kralja Olwëa u Alqualondëu bio je ukrašen biserima, a biseri su u *Kalevali* nastali od Väinämöinenovih suza dok je svirao kantele.

Iznimno važna životinja u oba djela je orao: u 2. pjevanju *Kalevale*, orao Väinämöinenu kreše vatru iz zahvalnosti što mu je kod krčenja šume ostavio jednu brezu za odmor, a u 7. pjevanju spašava ga iz otvorenog mora, dok u 21. pjevanju orao otima labudičinu djecu, Kalerva i Untama. Orlovi u Tolkienovu svijetu imaju posebno mjesto kao razumna i ponosita bića, a motiv orla koji spašava junaka iz beznadne situacije ponavlja se u raznim njegovim djelima: tako u *Silmarillionu* Thorondor, kralj orlova, spašava Maedhrosa obješenog na stijeni nad Thangorodrimom,⁸⁴ orlovi spašavaju Húrina i Huora od orkova,⁸⁵ kao i teško ozlijeđene Berena i Lúthien ispred Angbanda,⁸⁶ orlovi iz Valinora pojavljuju se kao glasnici propasti Númenora,⁸⁷ u *Prstenoj družini* orao Gwaihir, Gospodar vjetrova, spašava Gandalfa s tornja Orthanca,⁸⁸ te u *Dvije kule* s planinskog vrha Celebdila nakon bitke s Balrogom,⁸⁹ u *Povratku kralja* orlovi odnose

---

⁸² Lönnrot, Elias, nav. djelo, str. 405.

⁸³ Tolkien, J. R. R., *Silmarillion*, Algoritam, Zagreb, 2001., str. 64.-65.

⁸⁴ Isto, str. 118.

⁸⁵ Isto, str. 171.

⁸⁶ Isto, str. 198.

⁸⁷ Isto, str. 302.-303.

⁸⁸ Tolkien, J. R. R., *Prstenoj družini*, Algoritam, Zagreb 2005., str. 309.

⁸⁹ Tolkien, J. R. R., *Dvije kule*, Algoritam, Zagreb 2005., str. 115.

Froda i Sama iz Mordora i donose vijest o Sauronovoj propasti u Minas Tirith,⁹⁰ u *Hobitu* orlovi spašavaju Thorinovu družinu od goblina⁹¹ i pomažu im u Bitci pet vojski.⁹²

---

⁹⁰ Tolkien, J. R. R., *Povratak kralja*, Algoritam, Zagreb 2005., str. 250., 254.

⁹¹ Tolkien, J. R. R., *Hobit*, Algoritam, Zagreb, 1994., str. 84.

⁹² Isto, str. 217.

6. ZAKLJUČAK

Ovim se radom težilo ukazati na posebno mjesto koje *Kalevala*, finski nacionalni ep, zauzima među književnim utjecajima na rad J. R. R. Tolkiena, kao nadahnuće, izvor ideja i motiva, te model za fantastični sekundarni svijet. Stoga su u njemu analizirani mogući sadržajni i formalni utjecaji iz *Kalevale* na Tolkienova djela, prvenstveno na ciklus pripovijesti *Silmarillion* i samostalnu pripovijest *Húrinova djeca*. Također se ukazalo na razne motive iz *Kalevale* čiji je utjecaj vidljiv u drugim djelima istog autora, kao što su *Hobit* i *Gospodar prstenova*, koja zajedno s pripovijestima iz *Silmarilliona* tvore cjelinu nužnu za njihovo potpuno shvaćanje.

U pogledu sadržaja, prvenstveno se radi o sličnosti radnje, likova, motiva i prevladavajućeg tona između legende o Kullervu iz *Kalevale*, koja je nadahnula Tolkiena na pokušaj stvaranja vlastitih mitoloških djela, vrste koju je smatrao nedovoljno ostvarenom u engleskoj književnosti, i njegove pripovijesti o Húrinovoj djeci, te cjeline o Sampu iz istoga spjeva i pripovijesti o Silmarilima, između kojih utjecaj nije neposredan kao u prethodnome slučaju, ali je svakako prisutan. U formalnome smislu, srodnost uspoređivanih djela je u činjenici da su finski nacionalni ep, kao i Tolkienov *Silmarillion*, nastali kao zbirke raznolikih i međusobno relativno nepovezanih tekstova o životu drevnih naroda, kojima je naknadnom intervencijom uređena struktura i tako postignut dojam njihove cjelovitosti.

S posebnom se pozornošću analiziralo pitanje jezika i njegova značenja za Tolkiena, strastvenog filologa koji se u slobodno vrijeme zabavljao izmišljanjem umjetničkih jezika, za koje je smatrao da mu treba mitološki okvir, što je bio poticaj nastanku njegovih književnih djela. Stoga se upozorilo i na utjecaj *Kalevale* u jezičnome smislu, budući da je finski jezik sa svojim fonoestetskim kvalitetama poslužio kao jedna od glavnih komponenti kojima se Tolkien nadahnuo i poslužio pri stvaranju pra-vilenjačkog jezika *Quenye*. Naposljetku je analiziran motiv jezika kao nositelja posebne vrste značenja i izvora duhovne moći u raznim zazivanjima, molitvama, kletvama, pjesmama i imenima, zajednički *Kalevali* i navedenim Tolkienovim djelima. Usto se ukazalo na njihovu sličnost u kozmogonijskome i svjetonazorskome smislu, budući da oba djela sadrže neobičnu mješavinu pretkršćanskih i kršćanskih motiva, i upozorilo se na neke

motive prisutne u oba djela, koji su nositelji posebnoga, simboličnog značenja za oba autora, poput motiva orla, breze i labuda.

7. LITERATURA

7. 1. PRIMARNA

1. Lönnrot, Elias, *Kalevala*, preveo Slavko Peleh, Čvor, Bjelovar, 2006.
2. Tolkien, J. R. R., *Gospodar prstenova*, Algoritam, Zagreb 2005.
3. Tolkien, J. R. R., *Hobit*, Algoritam, Zagreb, 1994.
4. Tolkien, J. R. R., *Húrinova djeca*, ur. Christopher Tolkien, Algoritam, Zagreb, 2008.
5. Tolkien, J. R. R., *Silmarillion*, ur. Christopher Tolkien, Algoritam, Zagreb, 2001.
6. Tolkien, J. R. R., *Silmarillion*, ur. Christopher Tolkien, Harper Collins, London 1999.

7. 2. SEKUNDARNA

1. Branch, Michael: *Kalevala: from myth to symbol*, dostupno na Internet stranici: <http://www.stavacademy.co.uk/mimir/kalevala.htm> (14. 4. 2012.)
2. Ćirić, Josip, „Elementi filozofije jezika u *Povijesti Međuzemlja* J.R.R. Tolkiena“, u *Acta Iadertina*, vol. 1, 2004., Sveučilište u Zadru, str. 7.-17.
3. Jones, Leslie Ellen, *Myth & Middle-earth*, Cold Spring Press, New York 2002.
4. *J. R. R. Tolkien Encyclopedia, Scholarship and Critical Assessment*, ur. Michael C. Drout, Routledge 2007.
5. Karlsson, Fred, *Finnish: an essential grammar*, Routledge, Abingdon 2008.
6. Kravar, Zoran, „Duboka fikcija“, *Ubiq* 1, 2007.
7. Petty, Anne C., „Identifying England's Lönnrot“, u *Tolkien Studies*, Volume 1, 2004., str. 69.-84.
8. *The Encyclopedia of Fantasy*, ur. John Clute i John Grant, Orbit, London 1997.
9. *Tolkien and the Invention of Myth, a reader*, ur. Jane Chance, University Press of Kentucky 2004.
10. Tolkien, J. R. R., *On Fairy-Stories; A secret vice*, u *The monsters and the critics and other essays*, Harper Collins Publishers, London, 2006., str. 109.-161.; 198.- 223.

11. Tolkien, J. R. R., „The Story of Kullervo“; „On *The Kalevala* or Land of Heroes“, ur. Verlyn Flieger, u *Tolkien Studies*, Volume 7, 2010., str. 211.-278.
12. White, Michael, *Tolkien – biografija*, V.B.Z., Zagreb 2006.